

การศึกษา ‘วัฒนธรรมเชิงความสัมพันธ์ห้าประการ’ ซอฟต์พาวเวอร์
ทางวัฒนธรรมของจีนกับบทบาทชาวจีนโพ้นทะเล

A Study of the Culture of Five Relationships: The Cultural
Soft Power of China and the Overseas Chinese

อณัฏฐา ช้างเจริญ

Anatchaya Changjaroen

คณะความสัมพันธ์ระหว่างประเทศและกิจการสาธารณะ (สาขาวิชาจีนศึกษา)
มหาวิทยาลัยเซี่ยงไฮ้

School of International Relations and Public Affairs (Institute of China Studies),
Shanghai International Studies University

Corresponding Author:

Anatchaya Changjaroen

School of International Relations and Public Affairs (Institute of China Studies),
Shanghai International Studies University

1550 Wenxiang Road, Shanghai 201620, China

E-mail: lanmei1@hotmail.com

Received: February 19, 2024

Revised: July 31, 2024

Accepted: August 19, 2024

การศึกษา ‘วัฒนธรรมเชิงความสัมพันธ์ห้าประการ’ ซอฟต์พาวเวอร์ทางวัฒนธรรม ของจีนกับบทบาทชาวจีนโพ้นทะเล

บทคัดย่อ

บทความนี้มุ่งเน้นการศึกษาเกี่ยวกับ “ซอฟต์พาวเวอร์” ทางวัฒนธรรมของจีน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้าน ‘วัฒนธรรมเชิงความสัมพันธ์ห้าประการ’ หรือในภาษาจีนว่าด้วย “วัฒนธรรมอยู่หยาบ (五缘文化)” ซึ่งอธิบายถึงลักษณะของความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลที่ถือเป็นเครือข่ายทางสังคมในวัฒนธรรมจีน ประกอบด้วยวัฒนธรรมความสัมพันธ์ทางสายเลือด (亲缘文化), วัฒนธรรมความสัมพันธ์ทางพื้นที่ (地缘文化), วัฒนธรรมความสัมพันธ์ทางศาสนา (神缘文化), วัฒนธรรมความสัมพันธ์ทางอาชีพ (业缘文化) และวัฒนธรรมความสัมพันธ์ทางวัตถุ (物缘文化) รูปแบบวัฒนธรรมเหล่านี้เป็นหัวใจของเครือข่ายทางสังคมและวัฒนธรรมของชาวจีนที่จะช่วยให้เข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างชาวจีนโพ้นทะเลกับวัฒนธรรมเชิงความสัมพันธ์ทั้งห้าประการได้อย่างลึกซึ้ง การศึกษานี้ทำให้เราเห็นภาพที่ชัดเจนขึ้นเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างชาวจีนโพ้นทะเลกับวัฒนธรรมเชิงความสัมพันธ์ห้าประการที่ถือเป็นซอฟต์พาวเวอร์ทางวัฒนธรรมของจีนอย่างหนึ่ง ซึ่งเป็นการปฏิบัติและการสะท้อนถึงวัฒนธรรมจีนที่โดดเด่นผ่านการดำเนินชีวิตของชาวจีนโพ้นทะเลในต่างแดน

คำสำคัญ : ซอฟต์พาวเวอร์, ซอฟต์พาวเวอร์ทางวัฒนธรรม, วัฒนธรรมเชิงความสัมพันธ์ห้าประการ, ชาวจีนโพ้นทะเล

A Study of the Culture of Five Relationships: The Cultural Soft Power of China and the Overseas Chinese

Abstract

This article focuses on the study of China's cultural "soft power," particularly in terms of the "Five Aspects of Relationship-Based Culture," or in Chinese, "Wu Yuan Culture (五缘文化)." It describes the nature of interpersonal relationships that constitute social networks within Chinese culture, comprising: kinship culture (亲缘文化), geographical culture (地缘文化), religious culture (神缘文化), professional culture (业缘文化), and object-related culture (物缘文化). These cultural forms are central to the social and cultural networks of the Chinese people, helping to deeply understand the relationship between the overseas Chinese and the Five Relationships Culture. This study provides a clearer picture of the relationship between the overseas Chinese and the Five Relationships Culture, which is considered a form of China's cultural soft power. It demonstrates and reflects the distinctive Chinese culture through the lives of overseas Chinese in foreign lands.

Keywords: soft power, cultural soft power, the culture of five relationships, overseas Chinese

1. บทนำ

ในยุคโลกาภิวัตน์ที่เราอาศัยอยู่ในปัจจุบัน การสร้างความเข้าใจและการยอมรับในระดับนานาชาติเป็นสิ่งที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง ซอฟต์พาวเวอร์ (Soft Power) หรืออำนาจอ่อน ได้กลายเป็นเครื่องมือที่มีประสิทธิภาพในการส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ การเสริมสร้างความเข้าใจและความร่วมมือระหว่างประเทศผ่านวัฒนธรรม ค่านิยม และนโยบายต่างประเทศ ซอฟต์พาวเวอร์ถือเป็นวิธีการที่สำคัญในการสนับสนุนอำนาจที่แท้จริง การที่ประเทศหนึ่งสามารถใช้ความน่าดึงดูดทางวัฒนธรรมและค่านิยมเพื่อสร้างอิทธิพลโดยไม่ใช้กำลังหรือการบังคับ ไม่เพียงแต่สร้างความสัมพันธ์ระหว่างประเทศที่ราบรื่น แต่ยังช่วยส่งเสริมการท่องเที่ยว การค้า และการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมที่มีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านวัฒนธรรม เมื่อวัฒนธรรมของประเทศหนึ่งตรงกับผลประโยชน์และค่านิยมของประเทศอื่น วัฒนธรรมนั้นก็มีโอกาสที่จะกลายเป็นซอฟต์พาวเวอร์ที่มีประสิทธิภาพในประเทศหลังมากขึ้น

ประเทศไทยเองก็มีการใช้ซอฟต์พาวเวอร์ในด้านต่าง ๆ เพื่อขับเคลื่อนเศรษฐกิจ เช่น การส่งออกวัฒนธรรมไทยผ่านการท่องเที่ยว การแพร่ภาพยนตร์และละครไทยในต่างประเทศ รวมถึงการส่งเสริมการเรียนการสอนภาษาไทยในต่างประเทศ สิ่งเหล่านี้ช่วยสร้างภาพลักษณ์ที่ดีและเสริมสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับประเทศอื่น ๆ การใช้ซอฟต์พาวเวอร์ในการดึงดูดนักท่องเที่ยวต่างชาติและนักลงทุน ยังมีส่วนสำคัญในการกระตุ้นเศรษฐกิจของไทย ทำให้การท่องเที่ยวและการค้าระหว่างประเทศเป็นไปอย่างราบรื่นและเติบโตได้ดี

นอกจากนี้ ประเทศจีนเป็นหนึ่งในประเทศที่มีอิทธิพลอย่างมากในเรื่องนี้ ตามรายงาน Global Soft Power Index ประจำปี 2024 จีนอยู่ในอันดับที่ 3 ของการจัดอันดับซอฟต์พาวเวอร์ทั่วโลก (Brand Finance, 2024) ซึ่งแสดงให้เห็นว่าซอฟต์พาวเวอร์ของจีนยังคงมีตำแหน่งที่ดีในระดับสากล และจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาของจีนในอนาคต จากบทสนทนาอย่างเป็นทางการของรัฐบาลจีน ยังเห็นได้ชัดว่า ‘ซอฟต์พาวเวอร์ทางวัฒนธรรม’ ถูกกล่าวถึงอย่างบ่อยครั้ง ตัวอย่างเช่น ในรายงานของการประชุมใหญ่ของพรรคคอมมิวนิสต์จีนครั้งที่สิบเจ็ดที่จัดขึ้นในปี 2007 ได้มีการเน้นย้ำถึงการยึดมั่นในทิศทางการพัฒนาวัฒนธรรมสังคมนิยมที่ก้าวหน้า รายงานยังเสนอการส่งเสริมการสร้างวัฒนธรรมสังคมนิยมเพื่อให้บรรลุถึงจุดสูงสุดใหม่ของการพัฒนา และการกระตุ้นความคิดสร้างสรรค์ทางวัฒนธรรมของชาติทั้งชาติ เพื่อเป้าหมายในการเสริมสร้างซอฟต์พาวเวอร์ทางวัฒนธรรมของชาติ (The 17th National Congress of the CPC, 2007)

ในส่วนของการวัฒนธรรมจีน บทบาทของชาวจีนโพ้นทะเลในการถ่ายทอดค่านิยมและวิถีชีวิตของชาวจีนมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการเสริมสร้างซอฟต์พาวเวอร์ทางวัฒนธรรมของจีน เนื่องจากสามารถส่งเสริมการเข้าใจและการยอมรับจากชุมชนระหว่างประเทศ การมีชาวจีนโพ้นทะเลอยู่ทั่วโลกจึงเป็นปัจจัยสำคัญต่อจีน ในการเข้าใจบทบาทของชาวจีนโพ้นทะเลกับซอฟต์พาวเวอร์ทางวัฒนธรรมจีน จำเป็นต้องศึกษาวัฒนธรรมเชิงความสัมพันธ์ห้าประการ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของซอฟต์พาวเวอร์ทางวัฒนธรรมจีน

ดังนั้น การศึกษานี้จะทำให้เข้าใจเกี่ยวกับซอฟต์พาวเวอร์ทางวัฒนธรรมอย่างวัฒนธรรมเชิงความสัมพันธ์ห้าประการของประเทศจีนมากยิ่งขึ้น และวัฒนธรรมเชิงความสัมพันธ์ห้าประการนี้ มีความเกี่ยวข้องและ

มีความสัมพันธ์กับชาวจีนโพ้นทะเลอย่างไร บทบาทของชาวจีนโพ้นทะเลสามารถเป็นซอฟต์แวร์ทางวัฒนธรรมของประเทศจีนได้อย่างไร

2. ที่มาของซอฟต์แวร์ทางวัฒนธรรมของจีน (文化软实力)

การทำความเข้าใจเรื่อง ‘ซอฟต์แวร์ทางวัฒนธรรม’ (Cultural Soft Power) นั้น มีความจำเป็นอย่างมากที่จะต้องพิจารณาคำจำกัดความของ ‘ซอฟต์แวร์’ (Soft Power) เป็นหลัก ในช่วงหลายปีที่ผ่านมา หัวข้อนี้ได้รับการอธิบายอย่างกว้างขวางในหมู่นักวิชาการด้านการเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อเทียบกับการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างอำนาจที่เราได้สังเกตเห็นในโลกปัจจุบัน ในอดีต ความเข้มแข็งของอำนาจมักถูกมองผ่านแว่นตาของกำลังทหารและอาวุธ แต่ในปัจจุบันอำนาจประเภทนี้ดูเหมือนจะลดความสำคัญลง

‘ซอฟต์แวร์’ (Soft Power) ไม่เหมือนกับ ‘ฮาร์ดพาวเวอร์ (Hard Power)’ ที่มุ่งเน้นไปที่การใช้กำลังทหารหรือทรัพยากรที่เป็นรูปธรรมเพื่อสร้างอิทธิพล แต่อำนาจอ่อนนุ่มเน้นไปที่การมีอิทธิพลต่อพฤติกรรม ความชอบ มุมมองและความคิดของผู้คน ซึ่งสามารถนำไปสู่การผสมผสานเข้ากับวัฒนธรรมของประเทศอื่น สรุปได้ว่า ฮาร์ดพาวเวอร์ เกี่ยวข้องกับทรัพยากรและความสามารถที่เป็นรูปธรรม เช่น อุตสาหกรรม ทหาร และเกษตรกรรม ซึ่งสามารถสังเกตเห็นได้โดยตรง ในขณะที่ซอฟต์แวร์เกี่ยวข้องกับองค์ประกอบที่เป็นนามธรรม เช่น อุดมการณ์ ความคิดเห็นทางจริยธรรม แนวคิด และความเชื่อ องค์ประกอบเหล่านี้อาจไม่มีรูปธรรม แต่ก็มีอิทธิพลอย่างลึกซึ้งต่อผลงานและผลิตภัณฑ์ทางวัฒนธรรม ดังนั้น อิทธิพลของซอฟต์แวร์ไม่ได้ปรากฏในรูปแบบวัสดุโดยตรง แต่ทำงานผ่านการมีอิทธิพลต่อความคิดและพฤติกรรมของผู้คน

แนวคิดเกี่ยวกับ ‘ซอฟต์แวร์’ มีรากฐานมานานแล้ว แต่ถูกนิยามอย่างเป็นทางการครั้งแรกในปี 1990 โดยนักการเมืองชาวอเมริกัน โจเซฟ เอส ไนย์ (Joseph S. Nye) ในบทความของเขาที่ตีพิมพ์ในนิตยสาร ‘Foreign Policy’ ไนย์ได้นำเสนอแนวคิด ‘ซอฟต์แวร์’ โดยอธิบายว่ามันคือความสามารถของประเทศหนึ่งในการสร้างการรวมกลุ่ม การเชื่อมโยง การดึงดูดและความน่าสนใจ ซอฟต์แวร์ถูกแบ่งออกเป็นสามส่วนหลัก ได้แก่ วัฒนธรรม ค่านิยมทางการเมือง และนโยบายต่างประเทศ (Nye, 1990) ยกตัวอย่างเช่น สหรัฐอเมริกาที่มีทรัพยากรซอฟต์แวร์ที่แข็งแกร่ง เช่น วัฒนธรรมที่แสดงออกผ่านภาพยนตร์ฮอลลีวูด ค่านิยมประชาธิปไตย สิทธิมนุษยชน และการค้าเสรี ในผลงานปี 2004 ของเขา ‘Soft Power: The Means to Success in World Politics’ ไนย์ได้ศึกษาแนวคิดของซอฟต์แวร์อย่างละเอียด โดยนิยามซอฟต์แวร์ว่าเป็นการที่ประเทศหนึ่งใช้แรงดึงดูดและการชักชวนเพื่อมีอิทธิพลต่อการกระทำและทัศนคติของประเทศอื่นหรือสังคมระหว่างประเทศ โดยไม่พึ่งพาการบังคับหรือการข่มขู่ (Nye, 2004)

ตามที่โจเซฟ ไนย์ได้กล่าวไว้ว่า ‘ทรัพยากรซอฟต์แวร์ทางวัฒนธรรมมักไม่ถูกขับเคลื่อนโดยรัฐบาล แต่มาจากสังคมพลเมือง’ นั้นหมายความว่า การที่รัฐบาลและสังคมพลเมืองสนับสนุนกันและกันจะช่วยเสริมสร้างซอฟต์แวร์ของประเทศ (Nye, 2004) ตัวอย่างที่สามารถอธิบายถึงซอฟต์แวร์ทางวัฒนธรรมที่มาจากสังคมพลเมืองได้เป็นอย่างดีคือ ในสังคมจีน ครอบครัวถือเป็นส่วนสำคัญของสังคมพลเมืองและเป็นหน่วยพื้นฐานที่สำคัญต่อรัฐ ในสังคมจีนมีความเชื่อว่าความเคารพต่อครอบครัวเทียบเท่ากับความเคารพต่อรัฐ

ครอบครัวจึงมีความสำคัญอย่างยิ่งในชีวิตประจำวันของคนจีน ในวัฒนธรรมจีน ครอบครัวถูกมองว่าเป็นหน่วยพื้นฐานของสังคมและรัฐ ซึ่งสะท้อนในภาษาและวัฒนธรรมจีน ด้วยการใช้คำว่า “家” jia ในทั้งสองความหมายนี้ ครอบครัวในวัฒนธรรมจีนมีบทบาทสำคัญไม่เพียงแต่ในการใช้ชีวิตประจำวัน แต่ยังเป็นผู้รับผิดชอบหลักในการสืบทอดวัฒนธรรม ความรับผิดชอบทางสังคม และมาตรฐานทางศีลธรรม แนวคิดนี้ยังสะท้อนว่าความภักดีและความรับผิดชอบต่อครอบครัวถือเป็นพื้นฐานของความภักดีและความรับผิดชอบต่อรัฐ ท้ายที่สุดแล้ว ความมั่นคงและความสามัคคีในครอบครัวจะช่วยเสริมความมั่นคงและความสามัคคีของสังคมและรัฐ ในบริบทวัฒนธรรมความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับครอบครัวถือเป็นกุญแจสำคัญในการรักษาความเรียบร้อยของสังคมและความมั่นคงของรัฐ การให้เกียรติผู้สูงอายุ ความสามัคคีในครอบครัว และการสืบทอดวัฒนธรรมถือเป็นคุณค่าที่มีความสำคัญสูงสุด เนื่องจากเป็นฐานที่สำคัญในการรักษาความสามัคคีและความมั่นคงของรัฐ ความคิดเกี่ยวกับ ‘ครอบครัว 家庭’ และ ‘รัฐ 国家’ ในวัฒนธรรมจีนเชื่อมโยงกันอย่างลึกซึ้ง โดยสะท้อนถึงแนวคิดที่มองว่าบุคคล ครอบครัว และรัฐเป็นหนึ่งเดียวกัน แนวคิดนี้ไม่เพียงปรากฏในภาษาเท่านั้น แต่ยังส่งผลกระทบอย่างลึกซึ้งต่อโครงสร้างสังคมและพฤติกรรมของบุคคล

ในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา จีนได้ให้ความสำคัญกับการพัฒนาซอฟต์แวร์ทางวัฒนธรรมอย่างมาก ซึ่งสะท้อนผ่านการอภิปรายเกี่ยวกับ ‘ซอฟต์แวร์’ ในผลงานวิชาการ หนังสือราชการ และสื่อประชาสัมพันธ์ ในปี 2007 บทบาทของวัฒนธรรมในการสร้างซอฟต์แวร์ได้รับการยอมรับอย่างเป็นทางการในการประชุมใหญ่ของพรรคคอมมิวนิสต์จีนครั้งที่ 17 หรือ “十七大” ในการประชุมครั้งนี้แนวคิด ‘ซอฟต์แวร์ทางวัฒนธรรม’ ถูกนำเสนอเป็นครั้งแรกและกำหนดเป็นนโยบายสำคัญของชาติ ในรายงานของการประชุมครั้งนี้ระบุถึงความจำเป็นในการ ‘เสริมสร้างซอฟต์แวร์ทางวัฒนธรรมของชาติ’ เป็นส่วนหนึ่งของกลยุทธ์ระดับชาติ (The 17th National Congress of the CPC, 2007) หูจิ่นเทา เลขาธิการคณะกรรมการกลางพรรคคอมมิวนิสต์จีนได้เน้นย้ำถึงการยึดมั่นในทิศทางการพัฒนาวัฒนธรรมสังคมนิยมและการเพิ่มความสามารถในการสร้างสรรค์ทางวัฒนธรรมของประชาชาติ ต่อมาในการประชุมใหญ่ของพรรคครั้งที่ 19 หรือ “十九大” ได้เสนอ ‘การเพิ่มความโดดเด่นของซอฟต์แวร์ทางวัฒนธรรมของชาติ’ เป็นกลยุทธ์สำคัญ และในปี 2013 ที่การประชุมกลางครั้งที่ 3 ของคณะกรรมการกลางพรรคคอมมิวนิสต์จีนครั้งที่ 18 สี จิ้นผิง ยังได้เน้นย้ำถึงความจำเป็นในการสร้างชาติที่มีวัฒนธรรมสังคมนิยมที่แข็งแกร่ง และการเพิ่มความโดดเด่นของซอฟต์แวร์ทางวัฒนธรรมของชาติ แนวคิดซอฟต์แวร์ทางวัฒนธรรมได้ถูกรวมเข้ากับแผนพัฒนาเศรษฐกิจ ‘แผน 5 ปี’ ของจีน และกลายเป็นส่วนสำคัญของกลยุทธ์การพัฒนาเศรษฐกิจของชาติ (Decision of the CCCPC on Some Major Issues Concerning Comprehensively Deepening the Reform, 2014)

หลังจากที่ซอฟต์แวร์ทางวัฒนธรรมปรากฏเป็นครั้งแรกในการประชุมใหญ่ของพรรคคอมมิวนิสต์จีนครั้งที่ 17 นักวิชาการหลายท่านได้พูดถึงและวิเคราะห์คำจำกัดความนี้ ตัวอย่างเช่น วังจินกั๋วและวังกั๋วอิง ในผลงาน “การวิเคราะห์องค์ประกอบของระบบซอฟต์แวร์ทางวัฒนธรรมของจีนในศตวรรษใหม่” ได้ชี้ว่าซอฟต์แวร์ทางวัฒนธรรมของจีนประกอบด้วย 4 องค์ประกอบหลัก ได้แก่ 1) วัฒนธรรมจีนแบบดั้งเดิม 2) แบบแผนจีน 3) ระบบคุณค่าหลักของสังคมนิยม และ 4) ภาพลักษณ์ของมหาอำนาจ ทั้ง 4 ด้านนี้มีความเชื่อมโยง

และเสริมสร้างซึ่งกันและกัน ประกอบขึ้นเป็นระบบซอฟต์แวร์ทางวัฒนธรรมของจีนซึ่งมีพื้นฐานมาจากฮาร์ดแวร์ของจีน (汪金国, 汪毅刚, 2009) ในขณะที่เป่ากั๋วหรงเชื่อว่าซอฟต์แวร์ทางวัฒนธรรมของชาติส่วนใหญ่หมายถึงวัฒนธรรมที่มีเสน่ห์ทางจิตวิญญาณ การทำงานร่วมกันทางสังคม การดึงดูดตลาดอิทธิพลทางอุดมการณ์ และแรงผลักดันทางจิตวิทยาในด้านสังคมและวัฒนธรรม ทรัพยากร (朴桂荣, 2008) ซึ่งสอดคล้องกับโจเซฟ ไนย์ที่กล่าวว่า The best propaganda is not propaganda (การโฆษณาชวนเชื่อที่ดีที่สุดไม่ใช่การโฆษณาชวนเชื่อ) ดังนั้น สิ่งที่มาจากบุคคล ธุรกิจส่วนตัว และภาคประชาสังคมคือซอฟต์แวร์ที่แท้จริงที่สามารถดึงดูดและมีอิทธิพลได้

จากการพิจารณาข้างต้น จะเห็นว่าผู้นำจีนให้ความสำคัญกับแนวคิดซอฟต์แวร์ทางวัฒนธรรมในระดับชาติ แม้ว่าอาจจะไม่ได้ระบุว่าซอฟต์แวร์มีความสำคัญเทียบเท่าหรือมากกว่าอำนาจทางเศรษฐกิจและการเมือง แต่ความเน้นย้ำในเอกสารสำคัญและการประชุมระดับสูงของพรรคคอมมิวนิสต์จีนชี้ให้เห็นถึงบทบาทสำคัญของซอฟต์แวร์ทางวัฒนธรรมในการเสริมสร้างศักยภาพและความมั่นคงของชาติ วัตถุประสงค์ของพลังนี้คือการส่งเสริมการพัฒนาและความเจริญรุ่งเรืองของวัฒนธรรมจีน ยกกระดับสถานะและอิทธิพลทางการทูตของชาติ และสนับสนุนให้ประเทศจีนบรรลุการพัฒนาความเข้มแข็งของชาติอย่างรวดเร็วและครอบคลุม ซอฟต์แวร์ทางวัฒนธรรมจึงกลายเป็นกลยุทธ์สำคัญในการพัฒนาประเทศจีน ช่วยผลักดันประเทศให้ก้าวไปสู่การเป็นชาติที่แข็งแกร่งทางวัฒนธรรมในอนาคต

3. ความหมายทฤษฎีของวัฒนธรรมเชิงความสัมพันธ์ห้าประการ (五缘文化)

วัฒนธรรมตะวันออกและตะวันตกมีความแตกต่างที่ชัดเจน ซึ่งสะท้อนจากพื้นหลังและวิธีการรับรู้ที่แตกต่างกัน ทำให้เกิดความเป็นเอกลักษณ์ของแต่ละวัฒนธรรม วัฒนธรรมตะวันตกมีลักษณะเฉพาะเช่นความเป็นอิสระของบุคคล ความรักในอิสระ และการให้ความสำคัญกับเป้าหมายส่วนบุคคลเป็นอันดับแรก ในสังคมตะวันตก ความเชื่อในการมีสิทธิและเสรีภาพที่เท่าเทียมกันเป็นแนวคิดที่สำคัญ ถึงแม้ว่าชาวตะวันตกจะยึดถือความคิดที่อิสระ แต่ก็ต้องอยู่ภายใต้ข้อจำกัดของกฎหมายหรือกฎระเบียบทางสังคม อย่างไรก็ตาม การปฏิบัติตามแนวคิดนี้ยังอาจมีความแตกต่างในทางปฏิบัติ เช่น พวกเขายังคงมีพฤติกรรมเหยียดชาติพันธุ์อยู่อย่างเห็นได้ชัด ซึ่งเป็นปัญหาที่ต้องแก้ไข ในทางตรงกันข้าม วัฒนธรรมตะวันออกก็มีลักษณะที่เฉพาะเช่นกัน อาทิ การเน้นความเป็นกลุ่ม การมุ่งเน้นไปที่ครอบครัว และความสำคัญของความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในเชิงจริยธรรม วัฒนธรรมตะวันออกยึดถือความคิดที่เป็นแบบดั้งเดิมและอนุรักษนิยม โดยยึดมั่นในประเพณีที่สืบทอดกันมาหลายชั่วอายุคน (武心波, 2013) ดังนั้น กลุ่มชาวจีนในต่างประเทศจึงเป็นตัวอย่างที่ดีในการอธิบายวัฒนธรรมตะวันออก ไม่ว่าจะเป็นชาวจีนในแผ่นดินใหญ่หรือชาวจีนในต่างประเทศ พวกเขามีรากวัฒนธรรมของตนเอง และมีความชอบในการสร้างความสัมพันธ์กับผู้อื่น ความสามารถเหล่านี้ถูกมองว่าเป็นสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่ช่วยให้พวกเขาอยู่ร่วมกันในสังคมอื่นได้ดี ดังนั้น สำหรับจีนแล้วชาวจีนในต่างประเทศเหล่านี้จึงถูกมองว่าเป็นหนึ่งในซอฟต์แวร์ทางวัฒนธรรมที่สำคัญที่สุดของประเทศจีน

อย่างที่รู้กันดีว่า จีนเป็นหนึ่งในประเทศที่มีทั้งพื้นที่และประชากรมากที่สุดในโลก มีวัฒนธรรมที่สมบูรณ์และหลากหลาย วิธีที่มีประสิทธิภาพในการเข้าใจซอฟต์พาวเวอร์ทางวัฒนธรรมของจีนคือการวิเคราะห์ผ่านทฤษฎี วัฒนธรรมเชิงความสัมพันธ์ห้าประการ (五缘文化) ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของซอฟต์พาวเวอร์ทางวัฒนธรรมของประเทศจีน แก่นของทฤษฎีนี้คือความเข้าใจอย่างลึกซึ้งซึ่งเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและเครือข่ายทางสังคม คำว่า ‘ห้าประการ’ ในที่นี้ ประกอบไปด้วย 1) วัฒนธรรมความสัมพันธ์ทางสายเลือด 2) วัฒนธรรมความสัมพันธ์ทางพื้นที่ 3) วัฒนธรรมความสัมพันธ์ทางศาสนา 4) วัฒนธรรมความสัมพันธ์ทางอาชีพ และ 5) วัฒนธรรมความสัมพันธ์ทางวัตถุ (林其铤, 1989) วัฒนธรรมเชิงความสัมพันธ์ห้าประการนี้ถือเป็นลักษณะเด่นในสังคมชาวจีน รวมถึงชาวจีนโพ้นทะเลด้วย

ทฤษฎีนี้ถูกเสนอครั้งแรกโดยหลินฉินฉานในปี 1989 ในการประชุมวิชาการ ‘การระลึกถึงวันเกิด 1010 ปี อู่ ต่าว’ ที่ซานโจว ในมณฑลฝูเจี้ยน ในรายงาน ‘วัฒนธรรมเชิงความสัมพันธ์ห้าประการและการระลึกถึงอู่ ต่าว’ ทฤษฎีของหลินฉินฉานได้รับความสนใจจากนักวิชาการและสังคมทั้งในและนอกประเทศจีน ความสนใจนี้ได้เกิดขึ้นจากสองประการหลัก ประการแรกคือการพัฒนาเศรษฐกิจในพื้นที่ชายฝั่งของจีนหลังการปฏิรูปและเปิดประเทศ และประการที่สองคือการศึกษาความคิดและโครงสร้างสังคมของคนจีนและเครือข่ายระหว่างบุคคล ชื่อจึงเปลี่ยนกล่าวไว้ใน “Five Yuan Culture: The Soft Power of the Chinese Nation” ว่า วัฒนธรรมเชิงความสัมพันธ์ทั้งห้าประการเป็นเครือข่ายความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลชาวจีนที่ใหญ่ที่สุดในโลก ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ที่กว้างขวางและแน่นแฟ้นทั่วโลก วัฒนธรรมนี้เป็นแหล่งที่มาของซอฟต์พาวเวอร์ของจีนที่มีความสำคัญยิ่งในการส่งเสริมการเข้าใจและมิตรภาพระหว่างชาติ นอกจากนี้ ยังช่วยเสริมสร้างอิทธิพลของจีนในเวทีโลก โดยไม่เพียงแต่เป็นประเพณีทางวัฒนธรรมเท่านั้น แต่ยังเป็นการแสดงออกถึงซอฟต์พาวเวอร์ของจีนผ่านพลังแห่งวัฒนธรรมที่มีผลต่อการฟื้นฟูและเสริมสร้างความมั่นคงของประเทศด้วย

ดังนั้น ในการศึกษาจึงมุ่งเน้นไปที่ชาวจีนในต่างประเทศ โดยเน้นการศึกษาที่โครงสร้างสังคมและเครือข่ายระหว่างบุคคลในชุมชนชาวจีน ทฤษฎีวัฒนธรรมเชิงความสัมพันธ์ห้าประการ เป็นกรอบทฤษฎีที่ใช้ในการวิเคราะห์และศึกษาความสัมพันธ์ของชาวจีนจากมุมมองทางวัฒนธรรม และทฤษฎีนี้ไม่เพียงแต่ให้กรอบในการเข้าใจโครงสร้างสังคมของจีนเท่านั้น แต่ยังมีอิทธิพลต่อชีวิตประจำวันและพฤติกรรมของสังคมชาวจีนอีกด้วย ในแง่ของวัฒนธรรมความสัมพันธ์ทางสายเลือด ความสัมพันธ์เหล่านี้มีบทบาทสำคัญในความร่วมมือทางธุรกิจ การติดต่อสังคม และการให้ความช่วยเหลือภายในเครือญาติ สำหรับวัฒนธรรมความสัมพันธ์ทางพื้นที่ ผู้คนจากท้องถิ่นเดียวกันมักจะมีความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นกว่า เนื่องจากความใกล้ชิดทางภูมิศาสตร์และวัฒนธรรมที่เหมือนกัน ทำให้เกิดความเข้าใจกันมากขึ้น วัฒนธรรมความสัมพันธ์ทางศาสนาที่เน้นย้ำบทบาทของความเชื่อและพิธีกรรมทางศาสนาในการสร้างความสัมพันธ์ทางสังคม เช่น ความไว้วางใจและความสามัคคีที่เกิดขึ้นจากกิจกรรมทางศาสนาร่วมกัน ส่วนวัฒนธรรมความสัมพันธ์ทางอาชีพปรากฏในการติดต่อสื่อสารในแวดวงอาชีพหรืออุตสาหกรรม ผู้คนในอุตสาหกรรมเดียวกันสร้างความสัมพันธ์ผ่านประสบการณ์ทางอาชีพร่วมกันและแบ่งปันทรัพยากรและข้อมูล ในท้ายที่สุด วัฒนธรรมความสัมพันธ์ทางวัตถุคือวัฒนธรรมทางสังคม

ที่เกิดขึ้นจากความต้องการทางวัฒนธรรมร่วมกันของผู้คน มักถูกมองว่าเป็นการใช้วัตถุทางกายภาพเป็นสื่อกลางในการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนและสร้างชุมชนหรือกลุ่มวัฒนธรรมเฉพาะ

การศึกษาเกี่ยวกับทฤษฎีวัฒนธรรมเชิงความสัมพันธ์ห้าประการนั้นมีความสำคัญอย่างยิ่งในการเข้าใจความซับซ้อนของสังคมชาวจีน นอกจากนี้ การเรียนรู้ทฤษฎีนี้ยังมีความสำคัญในการมองเห็นมุมมองที่สำคัญในการสื่อสารข้ามวัฒนธรรม การค้าระหว่างประเทศ ยกตัวอย่างเช่น ในบริบทของการติดต่อทางธุรกิจระหว่างประเทศ ความเข้าใจในวัฒนธรรมเชิงความสัมพันธ์ห้าประการ สามารถช่วยให้บุคคลจากประเทศต่าง ๆ สามารถสร้างความไว้วางใจและความร่วมมือกับชาวจีนได้อย่างมีประสิทธิภาพ เราอาจกล่าวได้ว่า ทฤษฎีวัฒนธรรมเชิงความสัมพันธ์ห้าประการไม่เพียงแต่เป็นเครื่องมือสำคัญสำหรับการศึกษาประเทศจีนและสังคมชาวจีน แต่ยังมีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมการแลกเปลี่ยนและความเข้าใจทางวัฒนธรรมในระดับโลกอีกด้วย ด้วยกรอบทฤษฎีนี้ เราสามารถสำรวจและเข้าใจกลไกในการสร้างและรักษาความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลภายใต้ภูมิหลังวัฒนธรรมที่แตกต่างกันได้ดียิ่งขึ้น

4. ความสัมพันธ์ของชาวจีนโพ้นทะเลกับวัฒนธรรมเชิงความสัมพันธ์ห้าประการ (五缘文化)

ในห้วงแห่งความเปลี่ยนแปลงและการพัฒนาที่ไม่หยุดยั้งของโลกในยุคสมัยใหม่ ความเชื่อมโยงและการปฏิสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมต่าง ๆ ได้กลายเป็นหัวข้อที่น่าสนใจอย่างยิ่ง วัฒนธรรมจีนโพ้นทะเลนับเป็นหนึ่งในปรากฏการณ์ที่น่าสังเกต โดยเฉพาะในแง่ของ “ซอฟต์แวร์พาเวอร์” ที่จีนใช้ในการส่งเสริมและรักษาอิทธิพลทางวัฒนธรรม วัฒนธรรมเชิงความสัมพันธ์ห้าประการที่ได้กล่าวถึงในที่นี้ ไม่เพียงแต่แสดงถึงรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในสังคมจีนเท่านั้น แต่ยังเป็นตัวแทนของแนวทางในการสื่อสารและการมีปฏิสัมพันธ์กับโลกภายนอกด้วย ชาวจีนโพ้นทะเล ซึ่งเป็นกลุ่มคนจีนที่อาศัยอยู่นอกแผ่นดินจีน ได้นำเอาวัฒนธรรมเหล่านี้ไปสู่พื้นที่ต่าง ๆ ทั่วโลก โดยแสดงให้เห็นถึงการผสมผสานและการปรับตัวของวัฒนธรรมจีนในบริบทที่หลากหลาย ทั้งนี้ ความสัมพันธ์ระหว่างชาวจีนโพ้นทะเลกับวัฒนธรรมเชิงความสัมพันธ์ห้าประการนั้นมีความสัมพันธ์ที่ลึกซึ้ง สามารถแยกออกเป็น 5 ประการดังนี้

1) ชาวจีนโพ้นทะเลกับวัฒนธรรมความสัมพันธ์ทางสายเลือด (亲缘文化)

วัฒนธรรมความสัมพันธ์ทางสายเลือด (亲缘文化) เป็นรูปแบบวัฒนธรรมที่มีความสัมพันธ์ทางสายเลือดเป็นแกนกลาง วัฒนธรรมความสัมพันธ์ทางสายเลือดในหมู่ชาวจีนนั้นมีความเกี่ยวข้องอย่างลึกซึ้งกับแนวคิดของ ‘ครอบครัว’ และ ‘ตระกูล’ ในฐานะหน่วยพื้นฐานและหลักในสังคม (สมบัติ จันทรวงศ์, 2557) เป็นเครื่องหมายของการรวมกันของผู้คนที่มีความเชื่อมโยงทางเลือดหรือนามสกุลเดียวกัน ตัวอย่างเช่น การที่ชาวจีนได้จัดตั้งสมาคมตระกูลแซ่ต่าง ๆ ในหลายประเทศที่พวกเขาอพยพไปอยู่ สิ่งนี้ไม่เพียงแต่สะท้อนถึงความสำคัญของครอบครัวในวัฒนธรรมจีนเท่านั้น แต่ยังแสดงให้เห็นถึงความมุ่งมั่นในการรักษาความเชื่อมโยงกับตระกูลและนามสกุลของตนเอง ไม่ว่าจะเป็นชาวจีนในแผ่นดินใหญ่หรือจีนโพ้นทะเล ส่วนมากต่างให้ความสำคัญกับครอบครัวเป็นลำดับแรก และมีความเชื่อว่าการมีนามสกุลหรือแซ่เดียวกันจะช่วยให้สามารถ

สนับสนุนและช่วยเหลือกันได้ในทุกสถานการณ์ การจัดตั้งสมาคมฯ ในต่างประเทศไม่เพียงแต่เป็นการสร้างเครือข่ายการสนับสนุนเท่านั้น แต่ยังเป็นสถานที่สำหรับการจัดกิจกรรมเพื่อเสริมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกด้วย (จุฑามณีสุข สืบสายไทย, 2545) ตัวอย่างเช่น สมาคมฯ แห่งประเทศไทยที่นอกจากจะจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมต่าง ๆ แล้ว ยังได้จัดตั้งกองทุนการศึกษาหลายรูปแบบเพื่อช่วยเหลือเยาวชนที่มีผลการเรียนดีและมีความประพฤติดีแต่ขาดแคลนทุนทรัพย์ สมาคมฯ ยังมีโครงการทุนการศึกษาประจำปี ที่มอบทุนการศึกษาครอบคลุมค่าใช้จ่ายในการศึกษา เพื่อสนับสนุนการศึกษาของเยาวชนและช่วยให้พวกเขามีโอกาสเรียนต่อในระดับที่สูงขึ้น ดังนั้น การรวมตัวกันทางสายเลือดนี้จึงกลายเป็นหนึ่งในรูปแบบความสัมพันธ์ของชาวจีนโพ้นทะเลที่เรียกว่า วัฒนธรรมความสัมพันธ์ทางสายเลือด

2) ชาวจีนโพ้นทะเลกับวัฒนธรรมความสัมพันธ์ทางภูมิศาสตร์ (地缘文化)

วัฒนธรรมความสัมพันธ์ทางพื้นที่ (地缘文化) หมายถึงการเชื่อมโยงและการมีอิทธิพลทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นเนื่องจากตั้งอยู่ใกล้กันทางภูมิศาสตร์ รูปแบบวัฒนธรรมนี้สามารถเข้าใจได้ว่าเป็นการรวมตัวกันของผู้คนที่มาจากท้องถิ่นเดียวกันจนเรียกได้ว่าเป็นวัฒนธรรมที่เกิดจากความสัมพันธ์ทางพื้นที่ และถือเป็นวัฒนธรรมความสัมพันธ์ที่เป็นพื้นฐานและทั่วไปที่สุด (Chen XiaoDan, 2022) รูปแบบวัฒนธรรมนี้แสดงออกในรูปแบบของความรู้สึกใกล้ชิดและความรู้สึกของการเป็นเจ้าของร่วมกันระหว่างผู้คนที่มาจากท้องถิ่นเดียวกัน และการสืบทอดวัฒนธรรมท้องถิ่น รวมถึงภาษาท้องถิ่น ประเพณี และนิสัย วัฒนธรรมความสัมพันธ์ทางพื้นที่ไม่เพียงแต่ส่งเสริมการร่วมมือในภูมิภาค แต่ยังเป็นสายสัมพันธ์ที่สำคัญสำหรับชาวจีนในต่างประเทศในการรักษาความรู้สึกของการเป็นชาติเดียวกันและความรักชาติเอกภาพ เช่น สมาคมแต้จิ๋วที่เป็นการรวมตัวของผู้คนชาวเมืองแต้จิ๋ว สมาคมกวางตุ้งที่เป็นการรวมตัวของผู้คนชาวเมืองกวางตุ้ง สามารถพูดได้ว่าผู้คนชาวเมืองเดียวกันจะมีวัฒนธรรมที่เหมือนกัน สามารถพูดคุยสื่อสารกันได้เข้าใจ และให้ความช่วยเหลือและสนับสนุนกันอย่างแน่นอนแน่นแฟ้นมากยิ่งขึ้น ดังนั้น ความสัมพันธ์ทางพื้นที่จึงเป็นอีกหนึ่งวัฒนธรรมที่ชาวจีนโพ้นทะเลที่เราสามารถเห็นได้ทั่วไปในประเทศต่าง ๆ ที่พวกเขาอาศัยอยู่

3) ชาวจีนโพ้นทะเลกับวัฒนธรรมความสัมพันธ์ทางศาสนา (神缘文化)

วัฒนธรรมความสัมพันธ์ทางศาสนา (神缘文化) เป็นความสัมพันธ์ทางสังคมที่มีพื้นฐานมาจากความเชื่อในเทพเจ้าเหมือนกัน วัฒนธรรมการเชื่อมโยงทางศาสนาสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมที่มีพื้นฐานมาจากความเชื่อร่วมกัน ซึ่งเครือข่ายนี้ไม่เพียงแต่มีความเป็นเอกสิทธิ์บางประการ แต่ยังมีคามสามัคคีอย่างแข็งแกร่ง หากย้อนกลับไปเมื่อสมัยที่ชาวจีนโพ้นทะเลเริ่มมีการอพยพแรก ๆ นั้น การเดินทางไปยังอีกประเทศหนึ่งสำหรับพวกเขานั้นเป็นเรื่องที่ต้องพบกับอุปสรรคมากมายหลายอย่าง ดังนั้นความเชื่อหรือศาสนาจึงเป็นสิ่งที่พวกเขานั้นเลือกนับถือเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ ตัวอย่างเช่น ความเชื่อในเจ้าแม่ทับทิม (妈祖) ซึ่งเป็นเทพเจ้าแห่งทะเลที่ได้รับความนิยมอย่างกว้างขวางจากชาวจีนในต่างประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เพราะพวกเขาเชื่อว่าเจ้าแม่ทับทิมที่เป็นเทพเจ้าแห่งทะเลนี้

จะช่วยปกป้องรักษาพวกเขาในช่วงที่พวกเขาต้องอพยพมาทางน้ำ หรือความเชื่อในกวนอู (关公) ที่เป็นเทพแห่งการต่อสู้ กวนอูเป็นสัญลักษณ์ของความภักดีและความกล้าหาญในวัฒนธรรมจีน และความเชื่อของชาวจีนเหล่านี้ไม่ใช่เป็นแค่ความเชื่อเพียงบุคคลเดียวเท่านั้น พวกเขามีความเชื่อร่วมกันจนสร้างเป็นสถานที่แห่งการรวมตัวเกี่ยวกับความเชื่อนี้ เช่น ศาลเจ้าแม่ทับทิม ศาลเจ้ากวนอู เป็นต้น (สุรัชย์ ศิริไกร, 2544) นอกจากจะเป็นสถานที่ที่สามารถบอกถึงความเชื่อร่วมกันแล้ว ยังเป็นที่ที่พูดคุยกันและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นได้อีกด้วย นอกจากนี้ ยังมีเรื่องเล่า มีตำนาน มีการได้รับการยกย่องนับถือในสังคม เช่น ชาวจีนโพ้นทะเลที่มีความศรัทธาต่อองค์หลวงปู่ไต้ฮง มาจนถึงการก่อกำเนิดเป็นมูลนิธิป่อเต็กตึ๊ง ซึ่งเป็นองค์กรสาธารณกุศลเอกชนขนาดใหญ่ที่สุดแห่งหนึ่งของประเทศไทย ตัวอย่างเหล่านี้สะท้อนถึงความเชื่ออันลึกซึ้งและความเคารพในเทพเจ้าของชาวจีน ความเชื่อนี้ไม่เพียงแต่เป็นปรากฏการณ์ทางศาสนา แต่ยังเป็นวัฒนธรรมที่ฝังรากลึกในวัฒนธรรมจีนและมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อชุมชนชาวจีนในต่างประเทศ

4) ชาวจีนโพ้นทะเลกับวัฒนธรรมความสัมพันธ์ทางอาชีพ (业缘文化)

วัฒนธรรมความสัมพันธ์ทางอาชีพ (业缘文化) หมายถึงวัฒนธรรมทางสังคมที่พัฒนาขึ้นบนพื้นฐานของอาชีพร่วมกัน หรืออาจจะพูดได้ว่าวัฒนธรรมความสัมพันธ์ทางอาชีพนั้นเกี่ยวข้องกับการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลที่มีอาชีพ ธุรกิจ หรืองานอดิเรกที่เหมือนกัน ลักษณะเฉพาะของวัฒนธรรมปรากฏการณ์นี้คือไม่ถูกจำกัดโดยความสัมพันธ์ทางสายเลือด ทางภูมิศาสตร์ หรือศาสนา แต่เชื่อมโยงผู้คนจากพื้นหลังและสถานที่แตกต่างกันผ่านอาชีพ ธุรกิจ หรืองานอดิเรกที่ร่วมกัน ความสัมพันธ์เหล่านี้ให้การสนับสนุนสำคัญต่อการพัฒนาเศรษฐกิจของชาวจีนในต่างประเทศหรือชาวจีนโพ้นทะเล เพราะเมื่อพวกเขาย้ายถิ่นฐานไปยังประเทศต่าง ๆ อาชีพที่สามารถเลี้ยงชีวิตพวกเขานั้นก็ถือเป็นสิ่งที่สำคัญอย่างยิ่ง ดังนั้นการรวมตัวกันเพราะอาชีพนี้จึงเป็นสิ่งที่ขาดไม่ได้เลยสำหรับชาวจีนโพ้นทะเล เราจะเห็นได้จากการมีการจัดตั้งองค์กรที่เกี่ยวกับอาชีพต่าง ๆ มากมายเพื่อการนี้ เช่น สมาคมนักธุรกิจ สมาคมการค้าต่าง ๆ องค์กรเหล่านี้เป็นแหล่งข้อมูล เน้นความเชื่อถือ การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และการมีวัตถุประสงค์เพื่อการร่วมมือกันในด้านอาชีพต่าง ๆ ตัวอย่างหนึ่งที่ชัดเจนคือการที่หอการค้าไทยได้ร่วมมือกับหลายองค์กรเพื่อจัดทำโครงการ “ไทยช่วยไทย” ซึ่งมีวัตถุประสงค์ในการสนับสนุนธุรกิจ SMEs และผู้ประกอบการรายย่อยให้สามารถผ่านพ้นวิกฤตโควิด-19 ได้ การรวมตัวและการสนับสนุนในลักษณะนี้สะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของการสร้างความสัมพันธ์และการช่วยเหลือผ่านวัฒนธรรมความสัมพันธ์ทางอาชีพ ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของชาวจีนโพ้นทะเล ดังนั้นความสัมพันธ์ทางอาชีพนี้จึงเป็นอีกหนึ่งรูปแบบของความสัมพันธ์ชาวจีนโพ้นทะเลที่เด่นชัดอย่างยิ่งในด้านเศรษฐกิจ

5) ชาวจีนโพ้นทะเลกับวัฒนธรรมความสัมพันธ์ทางวัตถุ (物缘文化)

วัฒนธรรมความสัมพันธ์ทางวัตถุ (物缘文化) หมายถึงความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลที่เกิดจากวัตถุ หรือกลุ่มคนที่รวมตัวกันเพราะวัตถุร่วมกัน มักถูกมองว่าเป็นการใช้วัตถุทางกายภาพ หรือการใช้สิ่งของหรือ

วัตถุที่เป็นสื่อกลางในการสร้างความสัมพันธ์ และการสร้างความสัมพันธ์ผ่านวัตถุเหล่านี้นำไปสู่การก่อตัวของชุมชนหรือกลุ่มวัฒนธรรมเฉพาะที่มีความสนใจหรือความต้องการเดียวกัน ตัวอย่างเช่น กลุ่มคนที่มีความสนใจในผลิตภัณฑ์ยาจีนอาจจะมารวมตัวกันเพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลและความรู้เกี่ยวกับยาจีน และอาจจะจัดตั้งเป็นสมาคมหรือองค์กรที่เน้นเรื่องยาจีน เพื่อเป็นแหล่งความรู้และการสนับสนุนสำหรับผู้ที่มีความสนใจในยาจีน (วัฒนา กิริติชาญเดชา, 2565) ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดคือ การแพทย์แผนจีนที่เข้าสู่ประเทศไทยผ่านการอพยพของชาวจีนตั้งแต่สมัยสุโขทัย และมากขึ้นในสมัยรัตนโกสินทร์ ความสนใจในยาจีนได้นำคนที่มีความสนใจเช่นเดียวกันมารวมตัวกัน จนเกิดการก่อตั้งโรงพยาบาลเทียนฟ้ามูลนิธิ ซึ่งเป็นโรงพยาบาลแห่งแรกที่เปิดให้บริการการแพทย์แผนจีนเมื่อปี พ.ศ. 2446 และได้มีการรวมตัวกันของแพทย์จีนจัดตั้งเป็นสมาคมแพทย์จีนในประเทศไทยตั้งแต่ปี พ.ศ. 2468 (วรางคณา กล้าจริง และ พงศ์นเรศ แจ้งพรมมา, 2565) สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นตัวอย่างของวัฒนธรรมความสัมพันธ์ทางวัตถุ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการปฏิบัติและการแสดงออกของชาวจีนโพ้นทะเลเมื่อพวกเขาอยู่ต่างประเทศ

การที่วัฒนธรรมเชิงความสัมพันธ์ท่าประการของชาวจีนโพ้นทะเลเป็นเครื่องมือหลักในการส่งเสริมซอฟต์พาวเวอร์ของจีนนั้น แสดงให้เห็นถึงการเชื่อมโยงที่ลึกซึ้งระหว่างวัฒนธรรมกับนโยบายระหว่างประเทศ วัฒนธรรมเหล่านี้ไม่เพียงแต่สร้างความเชื่อมโยงทางสังคมและการสนับสนุนภายในกลุ่มชาวจีนโพ้นทะเลเท่านั้น แต่ยังขยายอิทธิพลไปยังชุมชนท้องถิ่นและส่งเสริมความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างประเทศ ตัวอย่างเช่น การประกอบพิธีกรรมทางศาสนา เช่น ศาลเจ้าแม่ทับทิมในประเทศต่าง ๆ ไม่เพียงแต่ส่งเสริมความเชื่อและปฏิบัติการทางวัฒนธรรมของชาวจีนเท่านั้น แต่ยังช่วยเชื่อมความสัมพันธ์กับชาวท้องถิ่นผ่านการเฉลิมฉลองร่วมกันและกิจกรรมชุมชน การมีส่วนร่วมเหล่านี้แสดงให้เห็นถึงความเป็นมิตรและการยอมรับซึ่งกันและกันระหว่างวัฒนธรรม ซึ่งเป็นลักษณะสำคัญของซอฟต์พาวเวอร์ที่ไม่ใช้กำลังหรือความกดดันในการกระจายอิทธิพล นอกจากนี้ การรวมกลุ่มตามอาชีพที่สะท้อนให้เห็นในการจัดตั้งสมาคมอาชีพต่าง ๆ ยังช่วยส่งเสริมความสามารถในการแข่งขันทางเศรษฐกิจและสร้างเครือข่ายระหว่างประเทศที่แข็งแกร่ง ซึ่งส่งผลให้จีนสามารถรักษาและขยายอิทธิพลทางวัฒนธรรมไปในวงกว้าง

ดังนั้น บทบาทของชาวจีนโพ้นทะเลในการถ่ายทอดซอฟต์พาวเวอร์ของจีนผ่าน ‘วัฒนธรรมเชิงความสัมพันธ์ท่าประการ’ นั้น มีความสำคัญอย่างยิ่ง ถึงแม้ว่าในจุดประสงค์แรกในการอพยพอาจเป็นเพราะความอยู่รอดหรือเพราะปัญหาทางการเมือง แต่อย่างไรก็ตาม ชาวจีนโพ้นทะเลนี้ก็ยังมีบทบาทในการเป็นตัวแทนของวัฒนธรรมจีนในต่างแดน อีกทั้งยังทำหน้าที่เป็นสื่อกลางในการเผยแพร่และรักษาวัฒนธรรมจีนในประเทศที่พวกเขาอาศัยอยู่ โดยผ่านการจัดกิจกรรมต่าง ๆ เช่น เทศกาลวัฒนธรรม การประชุมสมาคม และการจัดงานประเพณีต่าง ๆ ซึ่งไม่เพียงแต่เสริมสร้างความสัมพันธ์ในชุมชนจีนโพ้นทะเลเอง แต่ยังเปิดโอกาสให้คนท้องถิ่นได้สัมผัสและเข้าใจวัฒนธรรมจีนมากขึ้น โดยผ่านวัฒนธรรมเชิงความสัมพันธ์ท่าประการที่เราสามารถเห็นได้จากสังคมของชาวจีนโพ้นทะเล อีกหนึ่งบทบาทที่ชาวจีนโพ้นทะเลมักทำคือกิจกรรมสังคมสงเคราะห์ ไม่ว่าจะเป็นงานกุศลของสมาคม งานมูลนิธิ หรือกิจกรรมเพื่อสังคมต่าง ๆ ล้วนส่งผลให้คนในสังคมนั้นยอมรับในตัวตนของพวกเขา อาจกล่าวได้ว่าสังคมของชาวจีนโพ้นทะเลนี้สามารถสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ที่

แข็งแกร่งและเชื่อมโยงกันอย่างแน่นแฟ้น ทั้งนี้ ยังส่งเสริมภาพลักษณ์ของจีนในฐานะประเทศที่มีวัฒนธรรมอันหลากหลายและน่าสนใจ ซึ่งเป็นการใช้ซอฟต์แวร์ในการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีและการยอมรับในเวทีโลก ได้อย่างมีประสิทธิภาพ (Nye, 2004; Wang & Lu, 2008) ตัวอย่างเช่น ในประเทศไทย ชาวจีนโพ้นทะเลได้จัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมต่าง ๆ เช่น เทศกาลตรุษจีน ที่ไม่เพียงเป็นการเฉลิมฉลองของชาวจีน แต่ยังคงกลายเป็นงานที่ได้รับความสนใจจากคนไทยและนักท่องเที่ยวทั่วโลก หรือในมาเลเซีย สมาคมฮกเกี้ยนได้จัดตั้งสมาคมการค้าฮกเกี้ยนเพื่อส่งเสริมการค้าและความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจกับประเทศจีน สิ่งเหล่านี้เป็นตัวอย่างที่แสดงให้เห็นถึงการถ่ายทอดและเสริมสร้างซอฟต์แวร์ของจีนผ่านชาวจีนโพ้นทะเล (Thuno, 2001; Suryadinata, 2017).

5. สรุป

การแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมระหว่างจีนกับประเทศต่าง ๆ ทั่วโลกนั้นมีอยู่มากมาย โดยเฉพาะผ่านตัวตนของชาวจีนที่ย้ายถิ่นฐานไปยังประเทศต่าง ๆ หรือที่เราเรียกว่า “ชาวจีนโพ้นทะเล” แม้ว่าการย้ายถิ่นฐานของชาวจีนจะมีวัตถุประสงค์หลักเพื่อความอยู่รอด แต่เมื่อพวกเขาอพยพเข้ามา วัฒนธรรมต่าง ๆ ก็ติดตัวพวกเขาไปด้วย เราเห็นได้จากการที่ร่องรอยที่เกี่ยวกับความเป็นจีนไว้ในต่างประเทศ ไม่ว่าจะเป็นสิ่งที่จับต้องหรือมองเห็นได้อย่างศาลเจ้า สถาปัตยกรรม เทพเจ้า หรือสิ่งที่จับต้องไม่ได้อย่างความคิด ความเชื่อ ประเพณี และขนบธรรมเนียม

การดำเนินชีวิตของชาวจีนโพ้นทะเลสะท้อนถึงวัฒนธรรมซอฟต์แวร์ได้อย่างแนบเนียน โดยเฉพาะผ่านวัฒนธรรมเชิงความสัมพันธ์ห้าประการที่เป็นเครือข่ายสำคัญของชาวจีน ความสัมพันธ์เหล่านี้ไม่เพียงเพื่อความอยู่รอดหรือการทำมาหากินเท่านั้น แต่ยังส่งเสริมให้เกิดการแลกเปลี่ยนและแทรกซึมวัฒนธรรมจีนในสังคมใหม่ที่พวกเขาเข้าไปอยู่อาศัย อย่างประเทศไทยถือเป็นอีกหนึ่งตัวอย่างที่ชัดเจนในการแสดงให้เห็นถึงวัฒนธรรมของชาวจีนโพ้นทะเลและวัฒนธรรมเชิงความสัมพันธ์ห้าประการนี้ ด้วยการผสมผสานวัฒนธรรมของชาวจีนโพ้นทะเลเข้ากับวัฒนธรรมท้องถิ่น พวกเขาได้สร้างความสัมพันธ์ที่ลึกซึ้งและยั่งยืนกับสังคมใหม่ และเป็นส่วนหนึ่งของการขยายอิทธิพลทางวัฒนธรรมของจีนอย่างกว้างขวาง อาจกล่าวได้ว่า พวกเขามีโครงสร้างสังคมและเครือข่ายที่พิเศษเพื่ออยู่รอดในสังคมใหม่ โดยการสร้างเครือข่ายทางสังคมที่อิงจากวัฒนธรรมดั้งเดิม

การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างชาวจีนโพ้นทะเลกับวัฒนธรรมเชิงความสัมพันธ์ห้าประการนี้ ช่วยให้เราเข้าใจรูปแบบวัฒนธรรมต่าง ๆ ของชาวจีนโพ้นทะเลมากยิ่งขึ้น อีกทั้งยังถือเป็นซอฟต์แวร์ทางวัฒนธรรมที่สำคัญอย่างยิ่งสำหรับประเทศจีน ถึงแม้สัญชาติต่าง ๆ ของชาวจีนโพ้นทะเลนั้นอาจจะแตกต่างกันออกไป แต่ความเป็นวัฒนธรรมต่าง ๆ ของจีนนั้นยังฝังลึกอยู่ในตัวพวกเขา ดังนั้นการศึกษานี้จึงไม่เพียงแต่ช่วยให้เราเข้าใจถึงวัฒนธรรมในสังคมตะวันออกเท่านั้น แต่ยังช่วยให้เราเห็นภาพรวมของการปฏิบัติและการแสดงออกทางวัฒนธรรมที่มีความสำคัญต่อการสร้างความเข้าใจและความเคารพระหว่างวัฒนธรรมต่าง ๆ ในยุคโลกาภิวัตน์ได้

รายการอ้างอิง

- จุฬามณี นุช สืบสายไทย. (2545). *สมาคม : ลักษณะการรวมกลุ่มของชาวจีนในประเทศไทย : กรณีศึกษาสมาคมตระกูลเฮ้งแห่งประเทศไทย* [สารนิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต ภาควิชามานุษยวิทยา คณะโบราณคดี]. มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- วรางคณา กล้าจริง และ พงศ์นเรศ แจ้งพรมมา. (2565). แพทย์แผนจีนกับทางเลือกสุขภาพในยุคโลกาภิวัตน์. *วารสารการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก*, 20(2), 370-383.
- วัฒนา กิริติชาญเดช. (2565). *การค้ายาจีนแผนโบราณในประเทศไทย พ.ศ. 2493-2518* [วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์]. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สมบัติ จันทรวงศ์. (2557). *มานุษยวิทยา*. สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สุรัชย์ ศิริไกร. (2544). *ศาสนาและลัทธิความเชื่อของชาวจีน: การรวมศาสนาพุทธ เต๋า และขงจื้อ*. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- Brand Finance. (2024, January 17). *Brand Finance Global 500 2024*.
<https://brandfinance.com/insights/global-500-2024-report>
- Nye, J. S. (1990). Soft Power. *Foreign Policy*, 80, 153–171. <https://doi.org/10.2307/1148580>
- Nye, J. S. (2004). Soft power: The means to success in world politics. *Public Affairs*, 1-20.
- Suryadinata, L. (2017). *The Rise of China and the Chinese Overseas: A Study of Beijing's Changing Policy in Southeast Asia and Beyond*. ISEAS-Yusof Ishak Institute.
- Thuno, M. (2001). Beyond Chinatown: The Socioeconomic and Political Incorporation of the Chinese Diaspora in Indonesia and Malaysia. *Copenhagen Journal of Asian Studies*, 15, 70-95.
- Wang, Y., & Lu, Z. (2008). The role of overseas Chinese in China's relations with Southeast Asia. *The Pacific Review*, 21(4), 395-412.
- 中国共产党中央委员会. (2007). *中国共产党第十七次全国代表大会文件*. 人民出版社.
- 中国共产党中央委员会. (2013). *中共中央关于全面深化改革若干重大问题的决定*. 人民出版社.
- 林其铨. (1989). *五缘文化与华人社会*. 福建人民出版社.
- 陈晓丹. (2022). 地缘文化与海外华侨华人文化认同. *现代传播*, (第 5 期)
- 武心波. (2013). “五缘网”与“互联网”联姻. *东南学术*, (第 5 期)
- 汪金国, 汪毅刚. (2009). 新世纪中国文化软实力体系的要素评析. *当代世界与社会主义*, (第 6 期第 20-23 页)
- 朴桂荣. (2008). 对高国家文化软实力”问题的理性思考. *黑龙江教育学院学报*, (第 5 期)